

Јелена Петковић
Јелена Божиловић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет, Ниш

УДК 316:061-
057.4(497.11 Ниш)
Прегледни научни рад

РАЗВОЈ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКОГ ПОДМЛАТКА У ОКВИРУ ЦЕНТРА ЗА СОЦИОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ¹

Сажетак: Након 35 година постојања и рада Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Нишу могуће је сагледати развој научноистраживачког подмлатка, који је одувек био, и данас јесте, један од приоритетних циљева овог Центра. Најпре се пружа кратак осврт на институционали развој Центра за социолошка истраживања од оснивања до данас, а затим се увидом у научноистраживачку делатност Центра анализира заступљеност млађих научних кадрова у истраживачким тимовима током реализације пројектних и других активности, њихово научноистраживачко усавршавање и академско стававање (рад на докторским дисертацијама), видљивост и доступност њиховог научноистраживачког рада (могућност публикавања резултата истраживања) и могућности за остваривање научне сарадње и научне мобилности у Србији и ван ње. За потребе писања рада, коришћена је анализа архивске, биографске и библиографске грађе, као и ослањање на вишегодишње примарно професионално искуство у оквиру Центра за социолошка истраживања аутора текста.

Кључне речи: Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Нишу, научноистраживачки подмладак, наука, друштво, социологија.

Друштвене науке постају нека врста заједничког именитеља наше културне савремености, а социолошка имагинација најпотребнији квалитет духа.

(Рајт Милс, *Социолошка имагинација*)

Људи који постижу фундаментално откриће нове парадигме скоро увек су били или веома млади или су били нови у оној области чију су парадигму изменили.

(Томас Кун, *Структура научних револуција*)

Увод

У турбулентном времену најразличитијих друштвених преображаја, упоредо и под њиховим утицајем, дешавају се дубоке и значајне промене у изгледу

¹ Рад је саопштен на Округлом столу 35 година рада Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу (*искуства, резултати, перспективе*), одржаном 22. 12. 2017. године на Филозофском факултету у Нишу.

и функционисању савременог светског друштва што доприноси епистемолошкој и академској оправданости социологије која је као наука, позив и професија постала све значајнија у оквиру савремених друштвено-хуманистичких дисциплина. Темелним истраживањем, анализом, разумевањем и објашњењем савремених друштвених промена, процеса и актера, социологија, поред развоја нових друштвених теорија, преузима и својеврсну научну одговорност у социоактивистичком смислу – предочавање развојних могућности, начина превађања друштвених противречности и криза, као и артикулација смерница на путу општег друштвеног развоја и напретка.

Свесни таквог значаја, улоге и одговорности социологије као академско-педагошке и научно-истраживачке дисциплине, поред тада већ постојећег Одељења за социологију у оквиру Филозофског факултета Универзитета у Нишу, 1982. године формиран је и Центар за социолошка истраживања. Организовањем округлог стола на Филозофском факултету у Нишу, децембра месеца 2017. године, обележено је 35 година постојања и рада овог центра што је била пригодна прилика за сумирање реализованих активности, постигнутих резултата, утисака и очекивања. Тим поводом, у овом раду ћемо се најпре кратко осврнути на институционални развој Центра за социолошка истраживања од његовог оснивања до данас, а затим ћемо се детаљније посветити анализи развоја научноистраживачког подмлатка, његовог стасавања, подучавања и усавршавања у оквиру Центра, као и у контексту развоја Департмана за социологију Филозофског факултета у Нишу. Развој научног подмлатка, перманентно оспособљавање за научноистраживачки рад и афирмација научног потенцијала у оквиру Центра омогућени су укључивањем млађих истраживача и сарадника у истраживачке тимове и реализацију пројектних и других активности. То је доприносило унапређењу могућности за даљи професионални развој најбољих свршених студената, унапређењу њиховог знања, критичком приступу научној делатности, усавршавању у домену методологије научноистраживачког рада, организацији научних скупова и конференција, као и многобројним видовима научне сарадње, континуиране размене искустава и информација са колегама из других научних и истраживачких центара у Србији и ван ње.

Прикупљање података за писање рада обављено је коришћењем архивске грађе Центра, односно Института за социолошка истраживања (статути, одлуке, записници, програми, пријаве на конкурс, извештаји, писма и слично), увидом у бројне публикације, биографије и библиографије некадашњих и садашњих чланова, као и ослањањем на примарна професионална искуства, утиске и сећања.²

² На приступу архивској грађи Центра, односно Института за социолошка истраживања посебно се захваљујемо колегиници доц. др Гордани Стојић са Филозофског факултета у Нишу, а захвалност на омогућеном увиду у биографије, библиографије и публикације истраживача дугујемо докторандкињи Биљани Продовић Милојковић.

Кратак осврт на оснивање и развојни пут Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу

Институционална генеза данашњег Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу започела је усвајањем Статута овог факултета од 30. децембра 1982. године. На иницијативу овдашњих социолошких ентузијаста (пре свих др. Љубише Митровића, садашњег професора емеритуса), уз истовремено разумевање и подршку тадашње управе Факултета и Универзитета у Нишу, основан је Институт за истраживања, као део радне јединице Групе за социологију. Након непуних пет година од оснивања, статутарним одредбама успостаљају се организационе промена на Факултету, те је од 27. маја 1987. до 1. марта 1994. године социолошка научноистраживачка делатност обављана у оквиру Одељења за друштвена истраживања. Оно је било једно од четири тада постојећа одељења за бављење научноистраживачким радом у оквиру јединственог Института за мултидисциплинарна истраживања на Филозофском факултету. Институт за социологију осамостаљен је 1994. године, да би 2004. године био преименован у Центар за социолошка истраживања.³ Током 35 година свог институционалног постојања и рада, упркос периодичним променама назива и позиције у структури Факултета, Центар је континуирано и примарно био усмерен ка унапређењу научноистраживачког рада, афирмацији и промоцији професије социолога у академској и широј социјалној заједници, као и развоју научног подмлатка. Тиме је доприносио „очувању и развоју укупних научноистраживачких потенцијала Филозофског факултета и Универзитета у Нишу у циљу очувања и развоја општег фонда знања, као услова за укључивање у светске интеграционе процесе, успостављању институционалне научне сарадње и стварању културног и стваралачког амбијента с циљем очувања националне баштине и идентитета“ (Захаријевски, Ђорић, Продовић Милојковић 2014: 180).

Чланство Центра чине наставници и сарадници Департмана за социологију Филозофског факултета у Нишу. У реализацији бројних научно-истраживачких пројеката, научних скупова и приликом објављивања научних публикација, остварена је сарадња са преко стотину еминентних научника, истраживача и стручних консултаната, као и са бројним научноистраживачким институцијама из земље и иностранства. Током 35 година свог постојања и рада, Центар за социолошка истраживања реализовао је неколико савезних, регионалних и републичких (макро)пројеката. Најзначајнији међу њима, наведени по годинама реализације пројектних активности од оснивања Центра до данас, су: *Радни морал, апсентизам и социјални конфликти у привреди региона Ниш* (1986–1990); *Регионална хетерогеност промена друштвене структуре у Србији* (1986–1990); *Болести и здравље школске деце* (1994–2000); *Регионал-*

³ Информације о историјату Института, односно Центра за социолошка истраживања преузете су из монографија приређених поводом јубилеја 25, 35 и 40 година постојања Филозофског факултета у Нишу. Детаљније информације у: Зајечарановић 1996; Јовановић 2006; Димитријевић 2012.

на културна сарадња на Балкану (1996–2000); Стратегија деловања синдиката у земљама централне и источне Европе и Србије у процесу транзиције – компаративно истраживање (2002); Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције (2002–2005); Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције (2006–2010); Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција (2011–2015). По свом научноистраживачком значају, продуктивности и домету, вреди посебно издвојити три последње наведена пројекта, реализована од 2002. године до данашњег дана, под руководством професора емеритуса Љубише Митровића, уз финансијску подршку надлежног Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Реализацијом бројних пројектних активности у оквиру своје научноистраживачке делатности, Центар је од свог оснивања до данас организовао и успешно реализовао више од 30 научних конференција, више од 20 округлих столова, објављено је више од 50 зборника радова (тематски зборници и зборници са међународних и националних научних скупова), велики број ауторских радова публикованих у домаћим и иностарним научним часописима, као и велики број монографија (детаљније информације у: Захаријевски, Ђорић, Продовић Милојковић 2014; Стојић 2014; Продовић Милојковић 2016). Вреди поменути још и податак да су Центром, некада Институтом за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу управљали: др Љубиша Митровић, професор емеритус, проф. др Миомир Ивковић, проф. др Драган Жунјић, док је садашња управница проф. др Драгана Захаријевски.

Научноистраживачки подмладак и његов развој у оквиру Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу

Млађи људи који се баве образовањем и науком јесу специфична друштвена и професионална група. С једне стране, својства и карактеристике ове групе одражавају трендове развоја младих у целини, док, с друге стране, одражавају трендове у развоју професионалне заједнице која се бави интелектуалним активностима у сфери научноистраживачког и педагошког рада (Malkaidarovna Duisenova 2015: 26). Позната сугестија Томаса Куна (Thomas Kuhn) да су у историји науке креатори нових научних парадигми скоро увек били или веома млади научници или нови регрути у одређеном научном пољу чију су парадигму изменили (Кун 1974: 143), потврђује значај и посебну улогу млађих истраживача и научника као професионалне групе у генерисању и преношењу научноистраживачких вредности. Отуда се у академском дискурсу често може чути став да будућност свих наука зависи од научноистраживачког подмлатка, начина његовог регрутовања, усавршавања и мобилности. По мишљењу Јиргена Мителштраса (Jürgen Mittelstraß), једног од најзначајнијих савремених теоретичара науке, универзитет се дефинише не само/искључиво преко наста-

ве, већ управо преко истраживања и, на интензивном истраживању базираног, образовања научног подмлатка. При томе је наглашено да се профилисање научноистраживачког подмлатка не може одвијати пуким преношењем „статичког уџбеничког знања“, његовим меморисањем и репродуковањем, већ кроз интензивне, динамичне и трансдисциплинарне истраживачке процесе, кроз перманентно унапређивање самосталног теоријског расуђивања и сопствених истраживачких достигнућа (нав. пр. Јаковљевић 2010).

У *Стратегији научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године*, међу дугорочним стратешким циљевима, као један од два постављена општа циља за унапређење ефикасности и ефективности научноистраживачког система, јасно се наводи „образовање висококвалитетног истраживачког кадра који ће бити у стању да својим знањем и научноистраживачким радом ствара нове вредности, осмисли и генерише економски и укупни друштвени развој“ (Дондур 2016: 8). Стратегија се нарочито остварује путем програма од општег интереса за Републику Србију, утврђених Законом о научноистраживачкој делатности РС, где се препознаје значај планирања и развоја научноистраживачког подмлатка нарочито кроз Програм подстицања и стипендирања младих и надарених за научноистраживачки рад, Програм усавршавања кадрова за научноистраживачки рад, као и кроз Програм суфинансирања изградње станова за потребе младих истраживача и научника у Републици Србији. Коначно, један од основних циљева научноистраживачке делатности, који се наводи у овом закону, усмерен је на очување и развој укупних научноистраживачких потенцијала, где се, поред научноистраживачких и образовних институција и научноистраживачке инфраструктуре, децидирано наводе и нови научни кадрови (Закон о НИД РС 2015).

Користећи се анализом архивске грађе Центра, односно Института за социолошка истраживања, могуће је указати на развој научног подмлатка који је оствариван укључивањем млађих истраживача у пројектне тимове и програме усмерене на стимулисање њихове стручности, компетентности и инвентивности.

Најзначајнији резултати, у том смислу, постигнути су током реализације мултидисциплинарног научноистраживачког пројекта *Здравље и болести школске деце (1994–2000)*⁴ под руководством проф. др Живојина Николића, уз финансијску подршку тадашњег Савезног министарства за развој, науку и животну средину СРЈ. Пројекат је структурно био подељен на 32 релативно самостална потпројекта, којим су руководили универзитетски професори из различитих научних области са Филозофског факултета у Нишу, као и одређени број професора са других факултета универзитета у Нишу, Новом Саду, Приштини и Београду. За потребе реализације пројектних активности, у сарадњи

⁴ Пројекат је званично започео 25. јула 1994. године потписивањем уговора између Филозофског факултета Универзитета у Нишу и Савезног министарства за науку, технологију и развој СРЈ, од када је формално почела да тече прва истраживачка година овог пројекта, чије је трајање у почетку одређено на три године, да би касније финансирање и трајање пројектних активности било продужено.

са Републичким заводом за тржиште рада, филијалом за запошљавање Ниш, Центар је фебруара месеца 1995. године ангажовао 68 млађих сарадника различитих стручних профила, запосливши их на одређено време, најпре на период од годину дана. Осим година старости (до 35 година) и високе стручне спреме у одговарајућем занимању, критеријум избора и пријема истраживача била је и просечна оцена током студија, те су кандидати разврстани на: *лица обдарена за научноистраживачки рад* (просечна оцена током студија најмање девет) и *истраживачи-приправници* (са просечном оценом током студија испод девет).

Табела 1: Структура млађих сарадника Института за социолошка истраживања ангажованих за потребе реализације пројекта *Здравље и болести школске деце* од фебруара 1995. године⁵

Редни број	Занимање	Обдарени за НИ рад	Истраживачи приправници	Укупан број ангажованих
	Дипл. социолог	7	8	15
	Дипл. психолог	4	3	7
	Дипл. лекар	8	0	8
	Дипл. стоматолог	1	0	1
	Дипл. математичар	1	1	2
	Дипл. хемичар	6	0	6
	Дипл. филолог за српски језик	2	0	2
	Дипл. педагог за физичку културу	3	4	7
	Дипл. биолог	2	5	7
	Дипл. инж. заштите на раду	0	1	1
	Дипл. географ	1	0	1
	Дипл. физичар	1	3	4
	Дипл. економиста	0	2	2
	Дипл. музичар	0	2	2
	Дипл. правник	0	1	1
	Дипл. педагог	0	1	1
	Дипл. инж. електронике	1	0	1
	Укупан број ангажованих:	37	31	68

Међу млађим истраживачима најзаступљенији су били социолози, мада архива Центра сведочи о промени броја и структуре сарадника током реали-

⁵ Извор: Записник са седнице Комисије за пријем у радни однос високостручних лица обдарених за научноистраживачки рад и приправника, на одређено време, до 12 месеци, за рад на одговарајућим пројектима у Институту за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, одржане 28. 12. 1994. године на Филозофском факултету у Нишу.

зације поменутог пројекта. Неки од оних који су првобитно били запослени раскинули су радни однос (осморо њих током прве истраживачке године), док је за 60 сарадника (32 обдарена за научноистраживачки рад и 28 приправника) плаћено ангажовање на истраживачким пословима било продужено до јуна месеца 1997. године, а само за два лица обдарена за научноистраживачки рад и током трајања треће истраживачке године.

Да би квалификовано учествовали у раду на пројекту, младим истраживачима је омогућена одговарајућа теоријска и стручна обука кроз програм оспособљавања за научноистраживачки рад, који је обухватао следеће курсеве:

1. Методологија научноистраживачког рада: курсеви А, Б, Ц – предавања и вежбе (3 месеца)
2. Основна обука за рад на персоналним рачунарима: предавања и вежбе (1 месец)
3. Обрада и анализа података: предавања и вежбе (2 месеца).

Курсеви су обухватили низ тема општег, посебног и специјалног карактера, а реализовали су их професори и сарадници Филозофског факултета у Нишу (у програму Методологије А и Б учествовали су и професори Универзитета у Новом Саду). На тај начин сви млади сарадници прошли су програм методолошке обуке за научноистраживачки рад (теоријски део), као и практични део истраживачке обуке. Један број сарадника, преваходно социолога, обучен је за рад на персоналним рачунарима (*Windows*, различити програми за обраду текста, *SPSS* – посебан програм обуке из области статистичке обраде и анализе података), док су два сарадника обучена за рад у библиотеци, а у вези са научноистраживачким пословима (израда стручних библиографија, набавка стручне и научне литературе и сл.).

Након опсежних теоријско-методолошких припрема и инструктаже за обављање различитих пројектних задатака, сарадници су распоређени за истраживачки рад у најмање два потпројекта у складу са својим професионалним интересовањима, стручном спремом и кадровским потребама. Рад младих истраживача организован је под руководством ментора са Филозофског факултета у Нишу, који су пратили ангажовање истраживача на реализацији конкретних пројектних задатака, кроз недељне (усмене) и месечне (писане) извештаје о раду, оцењујући их на крају сваког тромесечја. Такође, обука истраживача подразумевала је и учешће на значајним научним скупови у Нишу који су послужили за упознавање кандидата са теоријским и емпиријским резултатима појединих истраживања у вези са темом пројекта, са начином презентације научног рада, као и за размену стручних мишљења, остваривања научне сарадње и обезбеђивање стручне литературе. Поред тога, брига о младим истраживачима и њихово оспособљавања за научноистраживачки рад огледали су се и у коришћењу факултетске и универзитетске библиотеке, рачунара и друге опреме, у плаћању путних трошкова везаних за рад на пројекту и публикување резултата пројекта.

Након израде свих инструмената истраживања, а према методолошком нацрту који су израдили стручњаци из области методологије друштвеног истраживања, рад обучених младих истраживача током друге истраживачке године подразумевао је компјутерско обликовање текста упитника, а затим и непосредну реализацију анкетирања одабраног узорка истраживања на територији Ниша и Сокобање (395 ученика, 395 родитеља и 249 наставника). Паралелно са анкетирањем на терену, свакодневно је вршено сређивање и прва класификација грађе, да би се касније прешло на унос и обраду података, што је било од посебне важности за израду студија свих потпројеката. Такође, млади истраживачи су учествовали у организацији и реализацији научних скупова и припреми зборника радова.

За праћење развоја научноистраживачког подмлатка значајан је и податак да је априла месеца 1997. године организован испит провере знања и оспособљености за учешће у научноистраживачком раду сарадника који су били ангажовани (у статусу обдарених) у реализацији пројекта *Здравље и болести школске деце*. Након положеног испита провере знања, одређени број истраживача добио је уверење о оспособљености за научноистраживачки рад и издата им је потврда Филозофског факултета у Нишу о радном искуству у обављању одређених истраживачких послова. Млади истраживачи, који до тада нису формално припадали бројном истраживачком тиму, изразили су велико интересовање за истраживачки и аналитички рад на темама покренутим у оквиру пројекта, односно бројних потпројеката, стичући значајно научноистраживачко искуство и компетенције. Неки од њих наставили су своје усавршавање уписујући последипломске (магистарске) студије, док су три сараднице обдарена за научноистраживачки рад касније и запослене у настави на Департману за социологију Филозофског факултета у Нишу (Гордана Стојић, Сузана Марковић Крстић и Лела Милошевић Радуловић). Овај податак говори у прилог чињеници да је „Центар служио као својеврсна база за регрутовање будућих сарадника Департмана за социологију“ (Стојић 2014: 154–155), односно за оснаживање и подмлађивање његовог наставног кадра.

Након окончања пројекта *Здравље и болести школске деце*, наставило се са реализацијом нових научноистраживачких пројеката у оквиру Центра, али ни у једном од њих није забележено ангажовање оволиког броја младих истраживача, систематско организовање програма њихове едукације и обуке, као ни њихово финансирање од стране Републичког завода за тржиште рада⁶. Архивски материјал Центра за последњих петнаестак и више година указује на периодично пројектно ангажовање мањег броја успешних свршених студената заинтересованих за научноистраживачки рад, студената последипломских студија и млађих сарадника (асистената и асистената приправника) запослених првенствено на Департману за социологију, али и на другим департманима Фи-

⁶ Месечна зарада лица обдарених за научноистраживачки рад, ангажованих за потребе реализације пројекта *Здравље и болести школске деце*, била је у висини од 100%, а истраживача-приправника у висини од 80% од просечне нето зараде остварене у Граду Нишу, уз плаћене доприносе за социјално осигурање и порезе који терете лична примања.

лозофског факултета у Нишу, као и других факултета. Они су били укључени у истраживачке тимове пројеката и финансирани од стране тада актуелног министарства за науку, у зависности од броја истраживачких месеци и категорије која им је додељивана (кофицијент подстицаја, који зависи од постигнутих резултата истраживача), као и од програма истраживања и карактера пројекта.

- Примера ради, постоје подаци да је у пројекат *Четврт века студије социологије на Универзитету у Нишу*, којим је руководио проф. др Веселин Илић, био укључен мањи број већ обучених и оспособљених младих истраживача-приправника ради обављања послова прикупљања и сређивања емпиријских података.
- У пројекту *Регионална културна сарадња на Балкану (1996–2000)* од 15 чланова истраживачког тима, под руководством проф. др Љубише Митровића, забележено је учешће само једног младог истраживача у звању асистента са Географског факултета Универзитета у Београду.
- Нешто већи број млађих истраживача бележи се у реализацији пројекта *Стратегије деловања синдиката у Централној и Источној Европи и Србији у процесу транзиције – компаративно истраживање (2002)*, чији је руководилац био проф. др Момчило Стојковић. Том приликом су своје научноистраживачке компетенције усавршавала три истраживача-приправника и осам асистената (шест социолога и један психолог са Филозофског факултета у Нишу, као и један социолог са Филозофског факултета у Приштини). Сви чланови истраживачког тима били су у радном односу са пуним радним временом на својим матичним Факултетима, изузев једног истраживача-приправника који је по посебном уговору био ангажован за рад у Институту за социолошка истраживања у школској 2000/2001. години.
- Архиваска грађа нам, такође, пружа значајан податак да су на почетку реализације пројекта *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције (2002–2005)*, којим је руководио проф. др Љубиша Митровић, готово половину истраживачког тима чинили млађи сарадници (од 23 члана истраживачког тима са Филозофског факултета у Нишу, ангажовано је 11 млађих истраживача). У научноистраживачким пословима учествовали су: један асистент (педагог), шест асистената-приправника (три социолога, два педагога и један психолог), два истраживача-приправника запослена на Филозофском факултету у Нишу и два истраживача спољна сарадника (сви по професији социолози).
- Макропројекат *Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције (2006–2010)* је, треба нагласити, један од посебно значајних пројеката Центра. Томе сведочи висока оцена пројекта од стране домаћих и иностраних рецензентских комисија и потпуна финансијска подршка Министарства науке и животне средине РС (осим тога, ово је био један од ретких пројеката из области друштвених наука са Универзитета у Нишу у

том пројектном циклусу). Под руковођењем професора емеритуса Љубише Митровића, уз свесност значаја и потребе развоја научног подмлатка, у истраживачки тим овог пројекта укључено је деветоро млађих сарадника, социолога (четири асистента са Филозофског факултета у Нишу и један са Филозофског факултета у Косовској Митровици, три истраживача сарадника и један истраживач приправник). Ради обављања истраживачких, техничких и оперативних послова у реализацији активности макро-пројекта, касније је листа млађих сарадника-истраживача проширена ангажовањем мањег броја студената последипломских студија социологије и спољних сарадника. У складу са својим интересовањима, млађи истраживачи су били укључени у рад једног од пет потпројеката, под „будним оком“ њихових руководилаца. Усавршавали су се у реализацији научноистраживачких послова у свим фазама пројектних активности (рад на теоријско-методолошкој елаборацији макро-пројекта; емпиријско истраживање; аналитичка фаза; аналитичко-нормативистичка фаза; акцијска фаза). Допринос млађих истраживача значајан је и у погледу организације и реализације научних скупова и округлих столова, као и у публикавању научних радова, насталих на основу стечене богате искуствене евиденције и интерпретације проблемских димензија самог пројекта.⁷ Један од млађих истраживача-сарадника који је учествовао у реализацији пројекта, након његовог окончања, запослен је као асистент на Департману за социологију.

- И коначно, на крају текућег пројектног циклуса, првобитно планираног за период 2010–2015. године Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, Центар за социолошка истраживања реализовао је пројекат *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција*. Током бројних истраживачких година у и оквиру различитих истраживачких задатака, Центар је окупио преко 40 истраживача из Србије, са различитих факултета и универзитета, међу којима је и велики број млађих истраживача. О вредним достигнућима њиховог научноистраживачког усавршавања и научне промоције сведоче бројни и значајни резултати: реализоване конкретне пројектне активности, научне конференције,⁸ приређени зборници радова, објављене монографије, резултати емпиријског истраживања, публиковани ауторски прилози у часописима у земљи и иностранству, као и рад на

⁷ Детаљније информације о библиографији радова истраживача ангажованих на овом пројекту (2006-2010) може се наћи у Тодоровић 2010.

⁸ На међународној научној конференцији *Културне оријентације студената и култура мира на Балкану*, која је одржана маја месеца 2015. године, организована је сесије „Млади истраживачи о младима“, на којој су млађи истраживачи својим учешћем дали значајан допринос и те како актуелној теми и тиме показали разумевање за сву сложеност промена које настају у свести и понашању нове/младе генерације у савременим условима (Продовић Миљковић 2016: 59)

докторским дисертацијама и њиховим успешним одбранама. Примера ради, само у текућем пројектном циклусу до сада је припремљено и одбрањено осам докторских дисертација млађих истраживача у оквиру пројекта Центра, од чега је шесторо њих са Департамана за социологију и један са Департамана за англистику Филозофског факултета у Нишу, као и један са Педагошког факултета у Врању. Раду на докторској дисертацији још увек су посвећена три млађа члана истраживачког тима. Као плод дугогодишњег научноистраживачког рада у реализацији пројектних активности, ово је значајан резултат индивидуалног постигнућа самих истраживача, као и њихових ментора и сарадника, али и вредан резултат који сведочи о посвећености Центра за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу развоју научноистраживачког подмлатка и њиховом академском ставању.

Заслуге за успешно руковођење актуелним пројектом и у овом случају припадају професору емеритусу Љубиши Митровићу, који ће свакако остати упамћен као један од научно најплодотворнијих и организационо најуспешнијих руководилаца пројеката у оквиру Центра за социолошка истраживања. Приписује му се и посебан значај за оспособљавање наставног кадра и научног подмлатка – како кроз менторства магистарских радова и докторских дисертација (био је ментор на изради 6 докторских дисертација и 9 магистарских теза; поред тога, био је у комисији за оцену и одбрану 9 докторских дисертација и 13 магистарских теза), тако и кроз могућности за њихово ангажовање на научноистраживачким пројектима.

На крају, осврнућемо се на још један важан аспект развоја научног подмлатка, који се односи на учешће стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС у пројектима Центра за социолошка истраживања. У вези са остваривањем Програма подстицања и стипендирања младих и надарених за научноистраживачки рад (на основу члана 106. Закона о научноистраживачкој делатности), Министарство додељује стипендије успешним студентима докторских академских студија на високошколским установама у Републици Србији и укључује их у реализацију научноистраживачких пројеката, који се финансирају из државног буџета, а реализују регистроване научноистраживачке организације. Право учешћа по јавном позиву Министарства имају незапослени студенти уписани на докторске академске студије, који су на претходно завршеним нивоима студија из области друштвених наука остварили укупну просечну оцену најмање 9,00 (девет), нису старији од 27 година и поседују знање најмање једног светског језика. Кандидати којима се одобри стипендија распоређују се на научноистраживачке пројекте Министарства, који се реализују у текућем циклусу истраживања. По тој основи, у актуелном пројекту Центра за социолошка истраживања (*Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција*) тренутно је у ангажовано двоје стипендиста Министарства – студенткиња оријенталис-

тике са Филолошког факултета у Београду и студент новинарства са Филозофског факултета у Нишу. Њихов годишњи програм рада усмеравају, стимулишу, прате и оцењују одређени пројектни ментори и руководилац Пројекта, о чему се писаним путем извештава надлежно Министарство на крају сваке календарске, односно буџетске године. Као чланови пројектног тима, стипендисти Министарства су укључени у бројне и разноврсне научноистраживачке активности, подстиче се њихово упознавање са организацијом и садржајем научног рада и препознавање и развијање особина и способности које представљају значајан научни потенцијал. Учесталим и систематским ангажовањем ментора и осталих чланова пројектног тима (наставника и сарадника), стипендисти јачају своју професионалну мотивацију, проширују постојећа знања, стичу потребне аналитичке и истраживачке компетенције, што све скупа има велики значај за подршку развоју њихове будуће каријере у сфери научноистраживачког рада. Стварање повољних услова за пријем младих истраживача које стипендира ресорно Министарство било је присутно и током реализације неких ранијих пројеката Центра, што потврђује његову усмереност ка „институционалном удомљавању“, професионалном оспособљавању и усавршавању успешних младих људи жељних афирмације у сфери научноистраживачког рада. Поједини стипендисти Министарства, некада ангажовани на реализацији једног или више пројеката Центра, успешно су наставили своју каријеру као наставници и истраживачи на Филозофском факултету у Нишу.

Закључак

Као један од најбољих амбасадора науке, научни подмладак је у функцији унапређења научноистраживачког рада, промоције и популаризације науке и научних резултата у земљи и иностранству. Развој и очување научноистраживачког подмлатка у Србији је важна тема која захтева шири приступ и посебне социолошке и друге анализе. Поменућемо само две тенденције које осликавају савремено стање и проблеме у развоју науке и научног подмлатка у Србији: а) старење научног особља, због дугих година проведених у образовању, постизању истраживачких компетенција и научних квалификација;⁹ б) *одлив мозга* и све бројнија српска научна дијаспора, односно одлазак превасходно младих научника и истраживача у иностранство и њихово запошљавање у престижним академским и привредним институцијама широм света.¹⁰ Додамо

⁹ Старосна пирамида научне заједнице у Србији је забрињавајућа: мало је младих, а пуно истраживача пред пензијом. Просечна старост научника и истраживача у Србији је 44,3 године, док се професорско звање стиче у просеку тек након 35. године живота, што је далеко више у поређењу са успешним европским и светским научним заједницама (*Стратегија* 2010).

¹⁰ Према подацима Светског економског форума (WEF 2016) Србија од 140 земаља заузима последње место по капацитету да задржи таленте (прво место по одливу мозга), а по капацитету земље да привуче таленте и стручњаке (тзв. *talent magnets*) је на претпоследњем месту. Подаци из 2010. године (Гречић 2010) говоре да је у Европи отприлике 4.000, а у Америци

ли томе и податак да су буџетска издвајања за науку у Србији годинама уназад међу најмањим у Европи, јасно се могу уочити приоритети у области науке и репродукције научног особља у Србији. Посебно се препознаје као значајно стимулисање млађих даровитих појединаца, подстицање њиховог научног ангажмана и мобилности кроз обезбеђивање извесне динамике у стицању и размењивању знања и научноистраживачких вештина.

Током 35 година свог постојања и рада, Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу потврдио је свој академски дигнитет у сфери научних и истраживачких компетенција и постигнућа. Вођени бројним научноистраживачким замислима и посвећени начинима њиховог успешног пројектног реализовања, руководиоци и чланови Центра били су свесни чињенице да успешно функционисање и развијање науке захтева, између осталог, формирање истраживачких надлежности млађе генерације, подршку талентованим младим истраживачима и научницима, побољшање њихове професионалне ефикасности и друштвене улоге. Реализовањем захтевних и бројних пројектних активности од свог оснивања до данас, Центар је иницијално био опредељен ка стимулисању стручности, компетентности, креативности и инвентивности свих својих истраживача, а нарочито млађих научних кадрова. Као значајан циљ развоја овог Центра остаје даље јачање мотивације постојећег научноистраживачког кадра за доприносе развоју научног подмлатка, кроз изграђивање стимулативног стваралачког научноистраживачког амбијента и подстицајних колегијалних односа, кроз афирмативну критику, одговорност и самоодговорност у научном раду.

Користећи се анализом архивске грађе Центра, могуће је закључити да су најзначајнији резултати у развоју научног подмлатка постигнути током реализације пројекта *Здравље и болести школске деце*, када је највећи број успешних млађих сарадника оспособљен и укључен у процес научноистраживачког рада. На овом, као и на другим пројектима које је реализовао Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, рад младих истраживача обухватао је низ конкретних истраживачких активности: од дефинисања истраживачког проблема и предмета, преко пружања грађе, обраде и анализе података, до писања извештаја и завршних студија, и њиховог јавног презентовања на научним скуповима и у научним публикацијама.

Поред подршке успешним свршеним студентима, младим сарадницима са различитих факултета и универзитета у земљи, као и подршке стипендистима ресорног Министарства за учешће у научноистраживачким пројектима, један од основних задатака развоја научног подмлатка јесте и оспособљавање студената основних, мастер и докторских академских студија за бављење научноистраживачким радом. У ту сврху, на мастер академским студијама социологије Филозофског факултета у Нишу реализује се посебан научноистраживачки модул, на коме студенти стичу аналитичке, истраживачке и педагошке компетенције (спо-

чак 6.000 наших научника, од чега 35 академика, што јасно говори о недостатку адекватне бриге коју земља посвећује овим проблемима.

собност аналитичког и синтетичког начина мишљења, способност за истраживачки рад и примену знања у пракси, критичке процене искуствене евиденције, као и способност комуникације, тимског рада и развијања професионалне етике).

Све ово изнедрило је бројне докторе наука, успешне научнике, истраживаче и предаваче на које су се Центар за социолошка истраживања, шира академска и друштвена заједница могли ослонити, као и оне на које тек могу рачунати у реализацији неких нових научноистраживачких задатака и коришћењу свог знања и истраживачких компетенција у свим областима друштвеног развоја и напретка.

Литература

- Гречић, В. (2010) *Српска научна дијаспора: „тамо и овде“*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
- Димитријевић, Бојана (пр.) (2012) *Четрдесет година Филозофског факултета у Нишу: (1971–2011): монографија*. Ниш: Филозофски факултет.
- Дондур, В. (ур.) (2016) *Истраживања за иновације: стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године*. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Доступно на следећој адреси: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Strategija-srpski.pdf> (приступљено 19. 5. 2018.).
- Зајечарановић, Г. (1996) *Филозофски факултет у Нишу (1971–1996)*. Ниш: Издавачка јединица Универзитета у Нишу.
- Закон о научноистраживачкој делатности РС* (2015). *Сл. гласник РС*, 110/2005, 50/2006 - испр., 18/2010 и 112/2015. <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/61036934-5a2d-48df-bc4f-6aee10f436b9> (приступљено 25. 3. 2018.).
- Захаријевски, Д., Ђорић, Г., Продовић Милојковић, Б. (2014) „Научноистраживачка делатност Центра за социолошка истраживања Филозофског Факултета у Нишу“. *Балканске синтезе*, 1(3): 179–200.
- Јаковљевић, Д. (2010) „Универзитет и научна истраживања“. *Социолошка луча*, IV(2010): 302–308.
- Јовановић, В. (ур.) (2006) *Филозофски факултет Ниш: 1971 – 2006: монографија поводом јубилеја 35 година постојања Филозофског факултета у Нишу*. Ниш: Филозофски факултет.
- Кун, Т. (1974) *Структура научних револуција*. Београд: Полит.
- Malkaidarovna Duisenova, S. (2015) „Scientific Motivation of Young Scientists of Higher Educational Institutions (Engaged in Sociological Research)“. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(6 S1): 26–33.
- Милс, Р. (1964) *Социолошка имагинација*. Београд: Савремена школа.
- Продовић Милојковић, Б. (прир.) (2016) *Пројекат 179074 „Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција“ (Извештај о раду 2011 – 2016)*. Ниш: Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања.

- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2010. до 2015. године (2010). Службени гласник РС, бр. 13/2010. http://www.apps.org.rs/wpcontent/uploads/strategije/Strategija_naucni%20i%20tehnoloski%20razvoj%20do%202015.pdf (приступљено 15. 4. 2018.).
- Стојић, Г. (2014) „Научна комуникација и сарадња кроз истраживање етничких односа, идентитета и регионалне сарадње на Балкану“. *Годишњак за социологију*, IX(10–11): 151–170.
- Тодоровић, Д. (прир.) (2010) *Библиографија радова (2006-2010) истраживача ангажованих на пројекту 149014Д „Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције“*. Ниш: Филозофски факултет.
- WEF (2016) *Annual Report 2015-2016*. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Annual_Report_2015-2016.pdf (приступљено 20. 4. 2018.).

Jelena Petković
Jelena Božilović

DEVELOPMENT OF YOUNG SCIENTIFIC RESEARCHERS WITHIN THE CENTER FOR SOCIOLOGICAL RESEARCH OF THE FACULTY OF PHILOSOPHY, UNIVERSITY OF NIŠ

Summary: After 35 years of existence and work of the Center for Sociological Research at the Faculty of Philosophy, University of Niš, the paper deals with the development of scientific research, which has always been one of the priority goals of this Center. Firstly, a brief overview of the establishment and the institutional development of the Center for Sociological Research since its founding until today is presented, followed by an analysis of the representation of young scientists in research teams during project implementation and other activities, based on the examination of the scientific research activity of the Center. The paper also analyzes the scientific research development and academic maturation of young researchers through their doctoral dissertations, the visibility and availability of their scientific research (the possibility of publishing research results), and the opportunities for establishing scientific cooperation and scientific mobility in Serbia and beyond. For the purposes of this paper, the contents of archival, biographical and bibliographic material were analyzed, while the authors also relied on the years of their own personal experience within the Center for Sociological Research.

Keywords: Center for Sociological Research of the Faculty of Philosophy, University of Niš, young scientific researchers, science, society, sociology.

